

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोविन्दकुमार उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री चोलेन्द्र शम्शेर ज.ब.रा.
आदेश

०६९-WO-१२८३

मुद्दा:- परमादेश समेत।

चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान वीर अस्पताल काठमाडौं नेपाल सरकारको तर्फबाट कार्यरत कर्मचारी नेपाल सरकार हकहित संरक्षण संघर्ष समितिको तदर्थ समितिको आधिकारिक ट्रेड युनियनको तर्फबाट अध्यक्ष शोभाचन्द्र मिश्र-----१	निवेदक
विरुद्ध	
नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय रामशाहपथ काठमाडौं-----१	
चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान वीर अस्पताल काठमाडौं-----१	
ऐजन्को निर्देशक -----१	विपक्षी
ऐजन्को उपकुलपति -----१	प्रत्यर्थी
ऐजन्को रजिष्ट्रार -----१	
ऐजन्को प्याथोलोजी विभागीय प्रमुख -----१	

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) अनुसार दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश यस प्रकार छ:-

वीर अस्पताल संचालनमा हामी नेपाल सरकार तर्फका कर्मचारीहरूको अहंभूमिका रही आएको छ। चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान वीर अस्पताल (यसपछि वीर अस्पताल मात्र भनिएको) सभाको मिति २०६५।१०।१० को १६ औं बैठकले वीर अस्पतालमा हाल नेपाल सरकारका निजामती सेवा ऐन, २०४९ तथा स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ अन्तर्गत समेतका स्थायी कर्मचारीहरू लामो समयदेखि कार्यरत रहेको हुँदा निजहरूको सेवा प्रतिष्ठानलाई

आवश्यक भएको र प्रतिष्ठानमा कार्यरत् सबै कर्मचारीलाई प्रतिष्ठानको सेवामा समावेश गर्नु पर्ने भएकोले चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ को दफा ३४ पुनरलेखन हुनु पर्ने भनी निर्णय गरेको छ। उक्त बैठकले नेपाल सरकार तर्फको कर्मचारीहरुको सेवा सुविधा कटौती गर्न लागेको आशय स्वरूप नै निर्णय नं. ४ को उपनिर्णय १, २, ३ र ४ पुनरलेखन भएकोलाई सच्याई पाउँ भनी मिति २०६५।११।१४ मा निवेदन दर्ता गराएको थिएँ। त्यसपछि वीर अस्पतालका रजिष्ट्रारद्वारा मिति २०६६।८।२ मा सुरुवा सम्बन्धमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई लेखिएको पत्रमा समेत चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ को दफा ३४ को व्यवस्थालाई उठान गरी मन्त्रालयलाई पत्राचार भए पश्चात पनि मन्त्रालयबाट हालसम्म वीर अस्पतालका कर्मचारी सुरुवा गर्ने क्रम रोकिएको छैन। वीर अस्पतालले पनि आउने कर्मचारीलाई हाजिर गराएकोले हामी नेपाल सरकारको दरबन्दीमा कार्यरत् रहेको ६३३ कर्मचारीहरुको सेवा सुविधाहरु लगातार कटौती हुँदै आएको छ।

नेपाल सरकार कर्मचारी हकहित संरक्षण संघर्ष समिति आधिकारिक ट्रेड युनियन वीर अस्पतालको तर्फबाट मिति २०६९।१०।२८ मा सुरुवा तथा काज फिर्ता गराउने सम्बन्धमा वीर अस्पतालका उपकुलपति, लेखा प्रमुख, निर्देशक, विभागीय प्रमुखहरुलाई हामी कर्मचारीहरुको सेवा कटौती भएको भनी गैरकानूनी सुरुवा बदर गरी काज फिर्ताको लागि निवेदन दर्ता गराउँदा पनि केही सुनुवाई भएको छैन।

चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान कार्यकारी परिषदको बैठक नं. ६३ को निर्णयले दफा ३४ अनुसार ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत अस्पतालमा कार्यरत् नेपाल स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीहरु मध्ये प्रतिष्ठानमा काम गर्न चाहने कर्मचारीले यस ऐन अन्तर्गत बनेको कर्मचारी सेवा सम्बन्धी नियम प्रारम्भ भएको मितिले छ महिना भित्र स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा निवेदन दिनु पर्ने छ। सो बमोजिम निवेदन दिने कर्मचारीलाई नेपाल सरकारले प्रतिष्ठानको कर्मचारीको रुपमा रहने स्वीकृति दिएमा त्यस्ता कर्मचारी प्रतिष्ठानको कर्मचारी मानिने र सो बमोजिम प्रतिष्ठानमा रहने कर्मचारीले स्वास्थ्य सेवामा काम गरेको सेवा अवधि प्रतिष्ठानको सेवा अवधिमा गणना हुने भन्ने प्रावधान रहेको छ। सो विषयमा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय तथा प्रतिष्ठानबाट कार्यान्वयन भै नसकेको र नेपाल सरकार तर्फको दरबन्दीका कर्मचारीहरु समेत यथावत कार्यरत् रहेको साथै वीर अस्पताल नर्सिङ्ग क्याम्पस

तर्फको दरबन्दी खारेज भै नसकेको अवस्था छ। उक्त नेपाल सरकारको वर्तमान दरबन्दी प्रतिष्ठानबाट पूर्ति गर्न नसकिने र वहाँहरूको पदोन्नति लगायत वृत्ति विकास समेत गर्न नसकिने हुँदा उक्त कर्मचारीहरूको वृत्ति विकास सम्बन्धमा निर्णय तथा व्यवस्थाको लागि स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा लेखी पठाउने भनी गरिएको निर्णयबाट पनि विपक्षीहरूबाट हाम्रो वृत्ति विकासमा आघात पुगेको छ।

वीर अस्पतालले मर्यादाक्रम समेतको ख्याल नगरी गरिएको काम कारवाहीप्रति मिति २०६६।४।१ मा निवेदन समेत दर्ता गराएका थियौं। वीर अस्पतालले मिति २०६६।४।१६ मा चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०६३ संशोधन प्रकृत्यामा रहेको सेवा आयोग गठन भैनसकेको अवस्थामा अर्को व्यवस्था नभएसम्मको लागि यस प्रतिष्ठान र अन्तर्गत कार्यरत नेपाल सरकारका सम्पूर्ण कर्मचारीहरूलाई हाललाई यथावत् सेवामा काम काजमा लगाउने स्वीकृति प्रदान गरिएको जानकारी गराई दिनु भनी प्रत्येक युनिटलाई पत्राचार गरी वृत्ति विकासमा रोक लगाएको थियो।

वीर अस्पतालले नेपाल सरकार तर्फको कर्मचारीहरूलाई बढुवा लगायतको वृत्ति विकास नगरी थन्क्याएर राखेका छन् भने वीर अस्पताल विकास समितिका कर्मचारीहरूलाई बढुवा समयपूर्व नै धमाधम बढुवा समेत गरी राखेको अवस्था छ। चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानका स्वास्थ्य अन्तर्गतका कर्मचारीहरूले एकरूपता कायम गरीपाउँ भनी वीर अस्पतालको सेवा आयोग समक्ष निवेदन दर्ता गराएका थियौं। उक्त निवेदनमा कुनै कार्यान्वयन नगरी त्यहीँबाट विकास समिति तर्फका कर्मचारीहरूको बढुवाको क्रम तिब्र भयो। हामी नेपाल सरकार तर्फका कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासको कुनै पनि कार्य नगरी पुनः २०६९ सालमा लोकसेवा मार्फत बढुवा गर्न लागिएको कार्यलाई रोक्का राख्न मिति २०६९।७।३ मा स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयमा निवेदन दर्ता गराएका थियौं। निवेदक मध्येका शोभाचन्द्र मिश्रलाई बढुवा नगरी त्यस ठाउँमा वीर अस्पताल विकास समिति तर्फको कर्मचारीहरूलाई बढुवा गर्न लागेको अवस्थामा पुनरावेदन अदालत पाटनमा रिट दर्ता गराएको थिएँ। सो मुद्दा हाल सर्वोच्च अदालतसम्म चलिरहेको अवस्था छ। नेपाल सरकारको कर्मचारीहरूले २०६९ साल चैत्र महिनासम्म छुट्टै हाजिर गरीराखेका थियौं। प्रशासन शाखाले २०७० साल वैशाख महिनादेखि प्रतिष्ठान अन्तर्गत विकास समितिकै कर्मचारीहरूको हाजिर

रजिष्ट्ररमा हाजिर गराउने उद्देश्यले हाजिर रजिष्ट्रर पनि एउटै तयार पारेको छ। उक्त तयार पारिएको हाजिर अनुसार नेपाल सरकार तर्फको कर्मचारीहरूको क्रमभङ्गता समेत खतम हुन जाने अवस्था सिर्जना भएपछि सो गैरकानूनी काम सच्याउन र पहिलाकै जस्तै छुट्टाछुट्टै हाजिर रजिष्ट्रर खडा गर्नलाई मिति २०७०।१।२ मा हाजिर सम्बन्धमा विभिन्न स्थानमा निवेदन दर्ता गराएका थियौं।

नेपाल सरकार स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयबाट वीर अस्पताललाई त्यहाँ प्रतिष्ठानमा कार्यरत विकास समिति र नेपाल सरकार तर्फका कर्मचारीहरूको हाजिर रजिष्ट्रर फरक फरक बनाउन मिति २०६९।१।१३ मा आदेश भएको छ। त्यसैगरी नेपाल सरकार कर्मचारी हकहित संरक्षण सघर्ष समितिले निर्देशक वीर अस्पताललाई मुद्दा गर्ने जानकारी समेत गराएका छौं। विपक्षीहरूबाट हालसम्म कुनै किसिमको जानकारी नगराई अनिर्णयको अवस्थामा राखी हामी नेपाल सरकार तर्फको कर्मचारीहरूलाई मौलिक हकबाट बञ्चित गराएको छ। अतः विपक्षीहरूबाट चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०६३ को दफा ३४ लागू नगरेर नेपाल सरकारको तर्फबाट वीर अस्पतालमा कार्यरत ६३३ जना कर्मचारीहरूको वृत्ति विकासमा असमान व्यवहार गरेकोले विपक्षीहरूको नाउँमा चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०६३ को दफा ३४ अविलम्ब लागू गर्न परमादेशको आदेश जारी गरी यो रिट निवेदनको अन्तिम टुङ्गो नलागेसम्म नेपाल सरकार स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीहरू र वीर अस्पताल विकास समितिको कर्मचारीहरूको हाजिर रजिष्ट्रर पहिला झैं छुट्टाछुट्टै खडा गरी हाजिर गर्नु गराउनु हुन भनी विपक्षीहरूको नाउँमा उपयुक्त आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन।

यसमा के कसो भएको हो निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो जारी हुन नपर्ने कुनै कारण भए लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा सूचना पठाई लिखित जवाफ पेश भए वा सो को अवधि व्यतीत भएपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु। विपक्षी चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानमा विकास समिति र नेपाल सरकारका कर्मचारीहरूको २०७० साल वैशाख अधिसम्म फरक फरक हाजिर रजिष्ट्रर रहेको भन्ने निवेदन एवं निवेदन साथ प्रस्तुत कागजातबाट देखिएकोले सुविधा र सन्तुलनको दृष्टिकोणबाट यो निवेदनको टुङ्गो नलागेसम्म निवेदन माग बमोजिम फरक फरक हाजिर रजिष्ट्ररमा हाजिर गर्नु गराउनु भनी

विपक्षीहरूको नाममा अन्तरिम आदेश जारी गरी दिइएको छ। सो को सूचना विपक्षीहरूलाई दिनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।३।६ को आदेश।

मिति २०६३ वैशाख २३ गते देखि लागू हुने गरी चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ ऐनको रूपमा परिमार्जित भै आएको र उक्त ऐनले केवल यस प्रतिष्ठानमा कार्यरत कर्मचारीहरू (तत्कालीन विकास समिति अन्तर्गत) को हकमा मात्र लागू हुने व्यवस्था गरेको छ। नेपाल सरकार स्वास्थ्य अन्तर्गतका कर्मचारीहरूको हकमा स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ र नियमावली २०५५ लागू भएको अवस्था छ। निवेदक स्वास्थ्य अन्तर्गतका कर्मचारी भएकोले स्वास्थ्य सेवा ऐन नियम नै निजको हकमा आकर्षित हुने हो। चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ को दफा २४ अनुसार नेपाल सरकारले नेपाल स्वास्थ्य सेवाका कुनै कर्मचारीलाई प्रतिष्ठानको अनुरोधमा प्रतिष्ठानमा काजमा खटाउन सक्ने भएकोले निजले यस प्रतिष्ठानमा कार्यरत रहँदा आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गर्नु पर्ने हुन्छ। तर निज कर्मचारी यस प्रतिष्ठानले तोकिएको हाजिर रजिष्टरमा हाजिर नगरी आफुलाई जे मन लाग्यो सो कार्य गर्ने र अन्य कर्मचारीहरूका बीच पनि निजले द्वन्द्व बढाएकोले उक्त निवेदन स्वतः खारेजभागी छ। यस प्रतिष्ठानको के कस्तो काम कारवाहीबाट निजको हक अधिकार हनन भयो भन्ने उल्लेख गर्नु भएको छैन। तर यस प्रतिष्ठानमा कार्यरत कर्मचारीहरूलाई दिएको सेवा विस्तार भत्ता र जोखिम भत्ता लगायतका सुविधा निजले पनि उपभोग गरेको अवस्था छ। ट्रेड युनियनको नामबाट निजले यस प्रतिष्ठानमा कार्यरत नेपाल सरकार स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारी र यस प्रतिष्ठानको कर्मचारी बीच हाजिर रजिष्टर फरक फरक गर्नु पर्ने भनी अस्पताल जस्तो संवेदनशील संस्थामा द्वन्द्वको स्थिति सिरजना गर्न खोजेको हुँदा उक्त रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने वीर अस्पतालका निर्देशकको लिखित जवाफ।

वीर अस्पताल कानून बमोजिम स्थापना भएको स्वायत्त निकाय हो। अस्पतालले ऐनको अधिनमा रही कर्मचारी प्रशासन सम्बन्धी नियमावली बनाई लागू गर्न सक्दछ। यस क्रममा अस्पतालमा के कस्तो कर्मचारीका दरबन्दी कायम गर्ने, कार्यरत कर्मचारीको सेवा, शर्त र सुविधा के कस्तो हुने र करारमा कार्यरत कर्मचारीहरूको म्याद थप गर्ने नगर्ने पदपूर्ति कसरी गर्ने भन्ने लगायतका विषय अस्पतालले नै तय गर्ने भएकोले सो विषयमा मन्त्रालयको प्रत्यक्ष कुनै भूमिका रहँदैन। रिट निवेदकले उठाउनु भएको मुख्य विषय वीर अस्पतालमा कार्यरत

स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय अन्तर्गत स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारी र चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान सेवाका कर्मचारीहरूको हाजिर रजिष्टर खडा गर्ने विषयसंग सम्बन्धित देखिएको छ। सो विषय चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठानबाटै सम्बोधन हुनु पर्ने देखिएकोले स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयलाई विपक्षी बनाउन आवश्यक नदेखिँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको लिखित जवाफ।

नियम बमोजिम पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदक तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताहरू श्री सुनिलरञ्जन सिंह, श्री अरविन्दकुमार सिंह र श्री धिरेन्द्रकुमार शाहले चिकित्सा विज्ञान प्रतिष्ठान सेवाका कर्मचारीहरूको र नेपाल स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीको हाजिर रजिष्टर छुट्टाछुट्टै भैरहेकोमा हाल आएर एउटै हाजिर रजिष्टर कायम गरेबाट नेपाल सरकार तर्फको कर्मचारीहरूको क्रमभङ्गता समेत खतम हुन जाने अवस्था सिरजना भै नेपाल सरकार स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीहरूको समानता सम्बन्धी हकमा आघात पुग्न गएकोले सो गैरकानूनी काम सच्याउन र पहिलाकै जस्तै छुट्टाछुट्टै हाजिर रजिष्टर खडा गर्न परमादेशको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

विपक्षी तर्फबाट उपस्थित विद्वान सहन्यायाधिवक्ता श्री रेवतीराज त्रिपाठी र विद्वान अधिवक्ता श्री पूर्णिमा गुरागाईंले वीर अस्पताल एक स्वायत्त निकाय भएकोले आफ्नो हाजिर लगायतका आन्तरिक प्रशासनिक काम कारवाहीहरू आफैं निर्धारण गर्न सक्ने भएकोले हाजिर रजिष्टर बेग्लै बनाउँदैमा निवेदकको हक अधिकारमा आघात नपुग्ने हुँदा रिट खारेज हुनु पर्दछ भन्ने बहस सुनी रिट निवेदन सहितको मिसिल अध्ययन गरियो।

अब निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्नु पर्ने हो होइन सोही विषयमा निर्णय दिनु पर्ने देखियो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा वीर अस्पताल चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ को दफा ४ अन्तर्गत गठन भएको एक स्वशासित संस्था हो। उक्त संस्थामा सोही प्रतिष्ठानमा कार्यरत कर्मचारी र प्रतिष्ठानको अनुरोधमा नेपाल सरकारले काजमा खटाएका स्वास्थ्य सेवाका कर्मचारीहरू रहन सक्ने देखिन्छ। रिट निवेदकको निवेदन व्यहोराबाट समेत आफू नेपाल सरकार स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतको कर्मचारी भएको स्वीकार गरेको अवस्था छ। चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ मिति २०६३।१।२३ देखि लागू भएको र उक्त ऐन

चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान अन्तरगत वीर अस्पतालमा कार्यरत कर्मचारीहरुको हकमा लागू हुने व्यवस्था रहेको देखिन्छ भने सोही अस्पतालमा कार्यरत नेपाल सरकार स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका कर्मचारीहरुको हकमा स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०५३ र नियमावली २०५५ लागू हुने अवस्था देखिन्छ। निवेदक स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गतका कर्मचारी भएकोले स्वास्थ्य सेवा ऐन नियम नै निजको हकमा आकर्षित हुने हुन्छ। चिकित्सा विज्ञान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०६३ को दफा २४ अनुसार नेपाल सरकारले नेपाल स्वास्थ्य सेवाका कुनै कर्मचारीलाई प्रतिष्ठानको अनुरोधमा प्रतिष्ठानमा काजमा खटाउन सक्ने भएकोले रिट निवेदकले उक्त प्रतिष्ठानमा कार्यरत रहँदा वीर अस्पतालबाट तोकिए बमोजिम आफ्नो जिम्मेवारी पूरा गर्नु पर्ने हुन्छ।

वीर अस्पताल कानून बमोजिम स्थापना भएको स्वायत्त निकाय हो। वीर अस्पताललाई कानूनले निर्धारण गरेको व्यवस्था बाहेकका आफ्नो आन्तरिक काम कारवाहीहरु आफै निर्धारण गर्न सक्ने अधिकार रहेको हुन्छ। वीर अस्पतालले ऐनको अधिनमा रही कर्मचारी प्रशासन सम्बन्धी नियम बनाई लागू गर्न सक्दछ। सो हुँदा अस्पतालको कर्मचारीका दरबन्दी, कार्यरत कर्मचारीको सेवा, शर्त र आन्तरिक प्रशासन लगायतका विषय वीर अस्पतालले नै तय गर्ने विषय हो। सोही बमोजिम छुट्टाछुट्टै भएको हाजिरी रजिष्टरलाई वीर अस्पतालले एउटै रजिष्टर कायम गराएको स्वायत्त निकायको आन्तरिक काम कारवाही उपर अदालतले रिट क्षेत्राधिकारको माध्यमबाट हस्तक्षेप गर्न मिल्ने देखिदैन। वीर अस्पतालको आन्तरिक काम कारवाहीबाट रिट निवेदकको माग बमोजिम हक अधिकारमा आघात पुगेको नदेखिँदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा मेरो सहमति छ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:- गेहेन्द्रराज रेग्मी

कम्प्युटर टाइप:- प्रेमबहादुर थापा

इति सम्बत २०७१ साल फागुन महिना १३ गते रोज ४ शुभम् ----- ।